

**МӘДЕНИЕТТАНУ
КУЛЬТУРОЛОГИЯ
CULTURAL STUDIES**

¹Арымбаева К.М., ¹Жиенбекова А.А*, ²Мамадалиев С.Т.

¹педагог.ғ.д., профессор, М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

¹философ. ғ.к., доцент М.Әуезов атындағы ОҚУ, Шымкент, Қазақстан

²курс докторанты, Абай атындағы ҚазҰУ Алматы, Қазақстан

**ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ МӘДЕНИЕТІ АРҚЫЛЫ ЖАСТАРДЫҢ
ҰЛТТЫҚ САНАСЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Автор корреспондент: ainur7105@mail.ru

Түйін. Мақалада Қазақстан жастарының ұлттық сана-сезімінің өзекті мәселесі қарастырылады, феномен, табиғат, студенттердің ұлттық сана-сезімінің құрылымы мен ерекшеліктері, халықтардың өзін, әлемдегі орнын және даму болашағын терең ұғынуына ықпал ететін Ұлттық психологияны тәрбиелеудегі қазақ рухани мәдениетінің, халық дәстүрлерінің маңызы мен ролі қарастырылады. Қазақ халқының рухани мәдениеті ұлттық сана-сезімді қалыптастыру бойынша әлеуетті рухани-адамгершілік мүмкіндіктерге ие, ұрпақтың өзінің әлеуметтік-этникалық мәнін сезінуі, оның адамзат тарихында қандай рөл атқарғанын және ойнайтынын түсінуі, жалпы адамзаттық өркениетке өз үлесін түсінуі. Қазақ халқының рухани мәдениеті ұлттық сана-сезімді қалыптастыру бойынша әлеуетті рухани-адамгершілік мүмкіндіктерге ие, ұрпақтың өзінің әлеуметтік-этникалық мәнін сезінуі, оның адамзат тарихында қандай рөл атқарғанын және ойнайтынын түсінуі, жалпы адамзаттық өркениетке өз үлесін түсінуі.

Кілттік сөздер: қазақтың рухани мәдениеті, менталитеті, дүниетанымы, ұлттық мәдениеті, ұлттық сана, дәстүрлер, құндылықтар

Кіріспе. Зерттеудің көкейкестілігі. Заманауи әлемдегі әлеуметтік-саяси жағдай ұлтаралық қатынастар саласында тоқыраудың тереңдеуімен, ұлттың өзін-өзі анықтауға, өзінің ұлттық құндылықтарын (ұлттық тіл, фольклор, дәстүрлер, әдет-ғұрыптар және т.б.) сақтау және қайта жаңғыртуға ұмтылысының артуымен ерекшеленеді.

Халықтың жадында мазмұнды: идеалдарды, адамгершілік құндылықтарды, ұлттық мінез-құлық ерекшеліктерін сақтау қажет.

Бүгінгі күні заманауи әлемде ұлттың дамуының екі тенденциясын байқауға болады. Бірінші тенденция болмыстың ұлттық формаларын бірегейлендірумен, жаңа әлемдік тәртіптің қалыптасуымен байланысты.

Екінші тенденция біріншісіне тікелей қарама-қарсы оның мәні халықтың өзінің ұлттық болмысын сақтауға, өзінің ұлттық дәстүрлері мен құндылықтарын қорғауға ұмтылысында.

Ұлттық сана жайлы мәселе ұлтаралық қатынастардың дәстүрлі мәселелерінің арасында бастыларының бірі болып табылады.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде білім беру мен тәрбие жүйесінде білім алушылардың ұлттық санасын қалыптастыру міндеті ерекше орын алады, оны шешу барысында өз халқының тарихы мен мәдениетіне саналы эмоционалды-құндылықты қатынас тәрбиеленеді ал жеке тұлғаның өзі осы мәдениетті тасымалдаушы және жалғастырушы болады.

Жеке тұлғаның ұлттық санасын қалыптастыру мәселе соңғы жылдары белсенді зерттеле бастады.

Қазақстандық қоғамның заманауи даму жағдайында ұлттық сананы қалыптастыру маңызды мәселелердің бірі болып отыр және ерекше көкейкестілікке ие.

Теориялық талдау. Ұлттық сананы зерттеу қоғамдық сана мен рухани мәдениеттің дамуы аясында сәйкес қоғамдық қатынастармен байланысты тұжырымдамалық негіздеуге мүмкіндік береді. Ұлт теориясының әлеуметтік философиясы тарихында зерттеу үрдіс ұлттық сананы қалыптастыру мәселесімен тікелей байланысты.

Мәселенің тарихи негіздерін зерттеу жас ұрпақтың ұлттық санасын, адамгершілігі мен руханилығын қалыптастыру мәселесі әрқашан қоғамның өзекті мәселелерінің бірі болғанын көрсетеді.

Халықтың ұлттық мәдениетінің жеке тұлғаның ұлттық санасын, рухани-адамгершілік сапаларын қалыптастыру мәселесіне қазіргі күнгі ғалымдар А.Э.Измаилов, Н.Д.Хмель, А.А.Қалыбекова, А.Қасымжанов, Ж.М.Абдильдина, Г. Шалабаева, С.Акатай, Б.Г.Нуржанов, В.Ю.Дунаева, В.Д.Курганской, А.П.Абуова, А.Р.Масалимова және басқалардың еңбектері арналған.

Қазақ халқының дәстүрлі мәдениетінің ерекшеліктеріне этнологтар, тарихшылар, өнертанушылар мәдениеттанушылар Х.А.Арғынбаев, Ш.Уалиханов, А.Н.Нысанбаева, Г.Т.Габитов, З.К.Шаукенова, Е.Е.Бурова, М.С.Шайкемелова, Р.К.Кадыржанова, М.С.Орынбекова, Ж.Ж.Молдабекова, О.Исмагулов, А.В.Затаевич, А.Құнанбаев, Ә.Х.Марғұлан және басқалардың іргелі зерттеулері; М.Х.Балтабаев, Ө.Жәнібеков, М.Е.Ержанов, Н.К.Камалова А.А. Жиенбекова және басқалардың ғылыми зерттеулері арналған. Олардың еңбектерінде руханилықтың қайта жаңғыруына, оның негізгі құраушыларын - қазақтың халықтық көркем мәдениетінің дәстүрлі формаларын сақтауға үлкен назар аударылады.

Қазақстанның заманауи белгілі философ-мәдениеттанушылары Есім Ғарифолла, Ақселеу Сейдімбек, Серікболсын Қондыбай, Зира Наурызбаева, Таласбек Асемқұлов және басқалар мәдениетті зерттеуге баға жетпес үлестерін қосты.

Заманауи әлемдегі әлеуметтік-саяси жағдай ұлтаралық қатынастар саласында тоқыраудың тереңдеуімен, ұлттың өзін-өзі анықтауға, өзінің ұлттық құндылықтарын (ұлттық тіл, фольклор, дәстүрлер, әдет-ғұрыптар және т.б.) сақтау және қайта жаңғыртуға ұмтылысының артуымен ерекшеленеді.

Бүгінгі күні заманауи әлемде ұлттың дамуының талдасақ, ол болмыстың ұлттық формалары бірегейлендірумен, жаңа әлемдік тәртіптің қалыптасуымен байланысты және оның мәні халықтың өзінің ұлттық болмысын сақтауға, өзінің ұлттық дәстүрлері мен құндылықтарын қорғауға ұмтылысында.

Ұлттық сана жайлы мәселе ұлтаралық қатынастардың дәстүрлі мәселелерінің арасында бастыларының бірі болып табылады.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде білім беру мен тәрбие жүйесінде білім алушылардың ұлттық санасын қалыптастыру міндеті ерекше орын алады, оны шешу барысында өз халқының тарихы мен мәдениетіне саналы эмоционалды-құндылықты қатынас тәрбиеленеді, ал жеке тұлғаның өзі осы мәдениетті тасымалдаушы және жалғастырушы болады.

Жеке тұлғаның ұлттық санасын қалыптастыру мәселесі соңғы жылдары белсенді зерттеле бастады.

Нәтижелер мен талқылау. Қазақстандық қоғамның заманауи даму жағдайында ұлттық сананы қалыптастыру маңызды мәселелердің бірі болып отыр және ерекше көкейкестілікке ие.

Ұлттық сана – тұтастай алғанда ұлттық-этникалық топтардың рухани дамуының жетістіктері мен мазмұнын, деңгейлерін сипаттайтын әлеуметтік, саяси, экономикалық, адамгершілік, эстетикалық, философиялық, діни және өзге де көзқарастардың жиынтығы.

Ұлттық сананың өзегі ұлттық сана-сезім болып табылады. Ұлттық сана - бұл қоғамның ұлттық-этникалық өмірі көрініс табатын қоғамдық сананың формасы; бұл ұлттықтың табиғатына, қоғамда қалыптасқан ұлттық үрдістердің мәніне теориялық және күнделікті көзқарастардың жиынтығы.

Ұлттық сана ұлттың маңызды белгілерінің бірі болып табылады. Ұлттық сана - ең алдымен, халықтың рухани күйінің көрінісі, ол аумақ, тарих, мәденет жайлы түсініктер негізіне құрылады. Ұлттық санад маңыздысы әлеуметтік мінез-құлықтың табиғатын анықтайтын ұлттық мүдделер болып табылады.

Қоғамдық теорияда ұлттық сананың мәндік бастауына қатыст бірнеше ұстанымдар

қалыптасқан. Дәстүрлі ұлттық сана қауымның әлеуметтік өмірдің бірнеше факторларының ықпалымен тарихи эволюциясының нәтижесі ретінде түсініледі.

Рухани саладағы ұлттық сана - орасан зияткерлік байлық және жалпы адамзаттық құндылықтарды, халықтың мәдени және адамгершілік дәстүрлерін жаңғыртудың, жалпы ұлттық жасампаз үрдістің таусылмайтын резерві. Мәдениет өзін-өзі көрсетудің ұлттық формасында өмір сүреді. Ұлттық формасы халық өмірінің нақты-тарихи ерекшеліктерінен, оның биоәлеуметтік мәнінен туады. Ұлттық мәдениет дегенде (одан әрі жай ғана мәдениет) айқын және айқын емес және ұлттың дербестендірілген архетиптердің жүйеге келтірілген рухани және материалдық құралдарының жиынтығы түсініледі.

Ұлттық мәдениет әрқашан мәдениеттер топтарында дамиды, олармен салыстырылады және өзара әрекеттеседі, бірақ сонымен бірге өзінің дербестігін жоғалтпайды, керісінше одан да қатты бекітеді.

Ұлттық мәдениет, шынында өзіне тілді, дінді, моральды, өнерді және басқаларды қамтиды, бірақ бұл элементтердің бір де бірі ұлттық мәдениетті екіншісінен ерекшелейтін белгі бола алмайды.

Ұлттық мәдениеттің «субстанциялық негізін» ашуға әрекет ете отырып, әдетте, оның халықтың «жанын», оның менталитетін, тарихи тағдырлардың ортақтығын, оның психикалық қалыптасуының ерекшеліктерін бейнелейтіндігі жайлы айтады.

Әлеуметтік ағза, әлеуметтік қауым бола отырып, ұлт өзінің мәдени дамуын өз бетінше анықтайды, бірақ сонымен бірге өте маңызды факторды - осы дамуға ықпал ететін әлемдік мәдениетті есепке алған жөн.

Ұлттық мәдениеттің ең маңызды және ең тартымды ерекшелігі - бұл оның таңқаларлық сан түрлілігі, өзіндік болмысы мен қайталанбастығы.

Әрбір ұлттық мәдениетте өзінің жемістері бар: рухани жаңалықтар мен жетістіктер, өзінің драмалары мен трагедиялары, әлем жайлы өз түсінігі. Оның дамуы әлеуметтік қарама-қайшылықтар, үдемелі дәстүрлердің өзге консервативті құбылыстармен күресі жағдайында іске асады [1].

Әрбір халық өзінің болашағын бүгінгі күні өзі үшін өмірдің және жалпы әлемдік мәдениетке бірігу кепілі болып табылатын ұлттық мәдениетпен байланыстырады.

Ұлттық мәдениет халықтан, ұлтта тыс өмір сүрмейді. Қазақ халқының идеалдары, танымы, ойлары ұлттық мәдениетте көрініс тапқан.

Бұл тұрғыда ұлттық мәдениет ұлттың өзін-өзі бейнелеуінің формасы болып табылады.

Қазақ мәдениетінің ұзақ мерзімді даму тарихында жинақталған рухани құндылықтар қазіргі күнгі мәдениеттің тарихи-мәдени негізін құрайды. Көшпелі өмір салты халықтың мәдениетінің, оның менталитетінің, дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарының бірегейлігін анықтады және ізін қалдырды.

Тарихты зерттей отырып, біздің ата-бабаларымыздың өз дәстүрлерін, әдет-ғұрыптарын, сенімдерін сақтауға деген тілектерінің аншалықты күшті болғаны таңқалдырады.

Қазақ халқының рухани-адамгершілік құндылықтарын қонақ жайлылық, төзімділік, мейірімділік, жанашырлық, адамдық қарым-қатынастар сияқты қасиеттер бейнеледі.

Бұл қазақтардың генетикалық жадында сақталған және ұрпақтан ұрпаққа беріліп отыратын өзегі.

Қазақ халқының рухани мәдениеті дәстүрлі мәдениеттің рухани-адамгершілік және құндылықты сананы қалыптастыру бойынша потенциалды рухани-адамгершілік мүмкіндіктеріне ие маңызды буындарының бірі болып табылады.

Ұлттық сана-сезім - бұл мәні бойынша, халықтың өзінің әлеуметтік-этникалық әнін сезінуі, өзінің адамзат тарихында қандай рөл атқарғанын және атқаратынын түсінуі, жалпыадамзаттық өркениетке қосқан үлесін түсінуі.

Ұлттық мәдениет оның адамгершілік, көркемді және эстетикалық өлшемінде - бұл әлемнің құрылуының образды үлгісі, адам қабылдаған және игерген ғарыш, адамданған

әлем және оның өмір сүруінің тарихи ортасы.

Ұлттың дүниетанымы жалпы өткеннің рәміздерінің - аңыздарының, мифтерінің, әулиелерінің көмегімен қалыптасады.

Сонымен бірге олар әдет-ғұрыптарды, дәстүрлерді, сенімдерді, фольклорды қалыптастырады ал бұлар әрбір адамның табиғи қабілеттері – оның жады, ауызша сөйлеуі мен жанды тілі, табиғи музыкалық қабілеті арқылы беріледі.

Біріге отырып олар рухани құндылықтарды, ұлтты өзге халық мәдениетінен ерекшелейтін рухани мәдениетінің ерекшеліктерін береді.

Миф пен эпостан қазақтардың ұлттық сана-сезімінің тәні мен қанына әңгіменің сипаттау мәнері, табиғатқа, ғарышқа, адамға жасампаздық қатынас, көркемдік сананың өлшемдестігі, метафоралығы, гиперболалығы ретіндегі сұлулық жайлы түсініктері, тұтастай мәдениет сөзге деген құрмет, мәдениеттің адамгершілікті құндылықтары сіңді.

Батырлық жырларының кейіпкерлері, фольклорлық сюжеттер қазақ халқының ұлттық сана-сезімінің поэтикалық символикасына айналды.

Фольклор, ұлттық дәстүрлердің әдеби көркемдік шығармашылықпен үйлесімді байланысы қазақ ұлттық менталитетімен мифологиялық және эпикалық сарындардың шоғырлануы мен таратылуының ерекше аурасын құрды.

Ұлттық мәдениет уақыты көпвекторлы: адам өзінің, табиғи және әлеуметтік болмыстың ырғақтарын игереді және ретроспективті және болашағы бар.

Қазақ мемлекеттігінің қалыптасуы жағдайында халық үшін құндылықты мән этникалық бірлік, ар, әділдік, төзімділік, шыдамдылық, отан сүйгіштік сияқты ұғымдар болды.

Төзімділік пен толеранттық қазақтардың адамгершілік мәдениетінің құндылықты мазмұнын ашатын негізгі ұғымдардың бір болып табылады, ал бұл төзімділікті, шыдамдылықты білдіреді.

Егер бұл ұғым дінде қолданылса, онда сенімге төзімділікті, өзге халықтардың діни мәдениетінің өкілдері мен құндылықтарына төзімді қатынастарды білдіреді. Толеранттылық этникалық ұғым ретінде адамгершілік мәдениетінің ұғымы ретінде қолданылады және адамдар арасындағы қарым-қатынастарда жақсылық пен жамандықты қабылдауға төзімділікті, ілсіздерге және жетімдерге қайырымдылық көрінуі ретінде қабылданады; әділдік үшін күрестегі төзімділік, әрбір адамның мүдделері мен құқықтарының қоғам мүдделері мен құқықтарымен саналы үйлесіміне көзқарасты іске асыруды білдіреді [2].

Руханият - бұл адамның интеллект, дарын, шеберлік, ішкі әлем, қоршаған орта мен барлық адамдардың игілігі сияқты үздік сапаларын бағыттай білуге дайындығы.

Адамның руханилығы адам тұлғасының көптеген сапаларының күрделі бірлігі ретінде қарастырылады.

«Руханият» ұғымына жасалған талдауларға сәйкес, оның жекелеген белгілерін келесідей бірізділікпен орналастыруға болады: еркіндік, жақсылық, ұят, аяушылық, махаббат, шығармашылық белсенділік, ақиқат, ақыл, ерік, интеллект.

Тәрбие адамгершілікке үйретудің өзгермейтін аспабы ретінде қарастырылады.

Білім алушылардың – студент жастардың рухани-адамгершілік мәдениетін қалыптастыру және жетілдіру жолында жұмыс істейтін ЖОО педагогына адамгершілік бұл адамның рухани дамуының құралы екенін түсіну керек. Мысалы, адамгершілік тәрбиесінің мазмұнына ар, ұят, қарапайымдылық, аяушылық, жанашырлық, мейірімділік, жамандыққа төзбеу, махаббат, өзі ісі мен сөзіне жауапкершілікті кіреді.

Рухани мәдениеті – ұлттық мәдениеттің бөлігі. Рухани мәдениетке адамның сана саласындағы әрекетінің өнімдері жатады. Бұл бірінші кезекте тіл, жазу, ауызша шығарашылық пен әдебиет, ғылым мен өнер, дін.

Белгілі ақиқат бар: «Өткені жоқ халықтың болашағы да жоқ».

Түрлі өркениеттердің идеялары мен жетістіктерін Қазақстан аумағында өмір сүріп жатқан барлық халықтар өз бойына сіңірді және толықтырды, өз кезегінде өздерінің

шаруашылық пен мәдениеттегі өз жетістіктерімен әлемдік өркениеттің қазынасын байытты: қозғалмалы тұрғын-үй - киіз үй, жылқыға арналған ер тоқым, аттағы соғыстың өнері, кілем айшықтары мен күміс әшекейлер, дала жылыларының шабысын еске салатын әуезді әндер.

Қазақстандық ғалымдардың зерттеулері түрлі зерттеулерге, соның ішінде халықтық мәдениет пен этнопсихология құралдары арқылы қазақтардың ұлттық санасын қалыптастыруға арналған зерттеулерге де ықпал етті.

Исмағұлов Оразақ, Қалыбекова А.А., Ақселеу Сейдімбек, Наурызбаева Зира, Серікболсын Қондыбай, Серікпаев Қанат, Малеев Серик сияқты қазақстандық ғалымдар қазақ халқының рухани мәдениетін, ұлттық мәдениетті, оның жас ұрпақтың ұлттық санасын қалыптастыруға ықпалын зерттеуге өздерінің баға жетпес үлестерін қосты.

Қазақстандық антропологияның негізін салушы, Қазақстан Республикасы ғылым мен техникаға еңбегі сіңген қайраткер, ҚР Ұлттық ғылым Академиясының академигі Оразақ Исмағұлов өзінің «Қазақтардың тарихы» атты қолжазбалық еңбегінде қазақ халқының түп-тамыры 40 ғасырға дейінгі тереңдікке кететін антропологиялық келбетінің қалыптасуының тамырын зерттеу бойынша орасан зерттеу жұмысын жүргізді.

Академик Оразақ Исмағұлов қазіргі күнгі қазақтар Еуразияның ежелгі түркі тілдес халықтарының ұрпақтарының бірі екенін дәлелдеді [3]. Өзінің кітабында ғалым заманауи антропологияның жетістіктерін ашты, сондай-ақ қазақтар көне этнос болып табылатынын дәлелдейтін тұжырымдамалар жасады. Белгілі профессор, философ, лингвист және мәдениеттанушы Ақселеу Сейдімбек өзінің «Қазақтар әлемі» (Этномәдени түсіндіру) атты кітабында қазақтардың тарихын ашады, онда қазақ халқының ұлттық мәдениетінің және халықтың рухани мәдениетінің тарихи-мәдениеттанымдық ерекшеліктерін негіздеді.

Ақселеу Сейдімбектің пікірінше «қазақ халқы үшін Ренессанс дәуірі ұлттың рухани-мәдени гүлденуі, рухани-мәдени әлемі мүмкін болған 19 ғасыр болды» [4, Б.546].

Бұл кітапта автор қазақтардың ұлттық ерекшеліктерін, тілдік, мәдениеттің, дәстүрлердің, қазақ халқының жас ұрпақтың менталитетін, ұлттық санасын қалыптастыру мен дамытудағы іргелі негіздерін ашады.

А.А.Қалыбекова «Қазақтың ұлттық мәдениетінің ғылыми-теориялық негіздері» атты оқулығында ұлттық мәдениет пен ұлттық дәстүрлердің ерекшеліктері мен қағидаларын ашады. А.А.Қалыбекова «Қазақтардың халықтық даналығы» атты кітабында қазақ халқының ұлттық сана-сезімін дамытуда маңызды рөл атқарған қазақтардың ұлттық бірдейлігінің ұлттық белгілерін және ерекшеліктерін ашады, ұлттық әдет-ғұрып және дәстүрлермен таныстарады, ауызша халық шығармашылығының, жазбаша әдебиеттің, ерекше музыка өнерінің ерекшеліктерін анықтайды[5].

Профессор Зира Наурызбаеваның «Қазақтардың мәңгілік аспаны» кітабында тәңіршілдік онтологиясын; қазақтардың аңыздары мен рәсімдерін ашты. Серікбол Қондыбай жайлы: қазақ мәдениеттануының жаңа парадигмасы; эпостық мұралардағы мифтік сарындар; заманауи қоғам және дәстүр мәселелері қарастырылды.

Серікбол Қондыбай (1968-2004) жойылған сөздердің, таңбалардың, сенімдердің мәні мен символикасын кешенді қалпына келтіре отырып, ғылыми мифологияда қалыптасқан қазақ және әлемдік халық шығармашылығының, жырлардың, аңыздардың стереотиптерін бұза алды.

Зерттеуші Серікбол Қондыбай етафизикалық білімдердің жүйесі ретіндегі аңыздарды жаңаша түсіну мектебін құрды, евроцентристік парадигмаға негізделген, батыс ғылымдағы нұсқалардың сыни қорыта келе, протүріктердің мифтік санасының терең генофондын ашты.

Ғалым қазақтың рухани мәдениетінің негіздерін қайта жаңғыртты, аңыздарды ең бір көне реалийлерді негіздеу үшін тексерді [6]. Сонымен қатар, ол қазақ мифологиясының негіздерін қалпына келтірді, бірақ түрік мифологиясы мен мифтік түсініктердің көне жүйесін қалпына келтірді.

Қысқа ғана өмірінде С.Қондыба көлемділігімен, тұжырымдамалық жаңалығымен

және заманауи рухани өміріміздегі көкейкестілігімен таң қалдыратын керемет мұра қалдырды.

Бұл «Маңғыстау ландшафтарының эстетикасы» (1998), «Қазақ мифологиясына кіріспе» (1999), «Қазақ даласы және гурмандық құдайлар» (2000), «Әскери рух кітабы» (2006), «Есен қазақ» (2002), «Қазақ мифологиясы. Қысқаша сөздік» (2005), «Көне қазақтардың мифологиясы» (4 томдық, 2008-2011), «Ежелгі қазақтардың дүниені түсінуінің негіздері» Энциклопедиялық басылым (2018) атты еңбектер. Мифтік-лингвистикалық талдау нәтижелері тарих, география, археология мәліметтерімен бірге 8 мыңнан астам уақыт бұрын «гиперборейлік» мәдениеттің өмір сүргендігі жайлы болжам жасауға мүмкіндік береді, бұл мәдениет заманауи еуразиялық халықтардың бастауы болды.

«Шынайы Гиперборея» б.д.д. 7-6 мыңжылдықтарда Каспийдің оңтүстік-кавказдық ағалауында (Куры және Аракса үстірті, Апшерон жартыаралы) өмір сүрді, содан кейін түріктер де (қазақтардың ата-бабалары) жіктелгендігін дәлелдейді С.Қондыбай [7]. Өзінің ғылыми еңбектерінің барлығын жас ғалым мүгедектер арбасына таңыла отырып, бар болғаны 10 жылда жазды. Бұл өмірге келе отырып, өзінің жоғары миссиясы мен міндетін сезінген адамның шынайы ерлігі болып табылады. Мұнан бөлек, Серікбол Қондыбай республикалық басылымдарда 90-нан астам ғылыми-танымдық және публицистикалық мақалалар жариялады («Жауынгерлік рух кітабы», Қазақ мифологиясына кіріспе», «Арғықазақ мифологиясы» «Маңғыстаудың жер - су атаулары», «Медет шежіресі», «Алпамыс ғаламы») және М.Элиаданың «Аспекты мифа» монографиясын қазақшаға аударды. «Алпамыс әлемі» атты зерттеуі жарияланбаған күйі қалды. Бүгінгі күні ғалымның басылым көрмеген қолжазбаларын зерттеу жалғасуда [8].

Қорытынды. Қазақ халқының рухани мәдениеті арқылы жастардың ұлттық санасын қалыптастыру қолданатын технологиялар: тәрбие жұмысының топтық, көпшілік және ұжымдық формалары: оқырмандар конференциясы, байқаулар, поэзия кештері, әдеби кештер, театр кештері, кино кештері, қызықты адамдармен, ақындармен, сазгерлермен, әртістермен, саясаткерлермен, атакты ғалымдармен және т.б. кездесу, пікірластар, дебаттар, сұрақ-жауап кештері, А.А.Қалыбекова, Оразақ Симағұлов, Зира Наурызбаеваның ғылыми еңбектері бойынша оқырмандар конференциясы.

Студенттердің таңдауы бойынша барлық педагогикалық мамандықтарға арналған оқу бағдарламаларын ендіру: «Ұлт дәстүрлері», «Абай Құнанбаев», «Шәкірім Құдайбердиев шығармашылығына арналған ар-ұят ғылымы», «Серікболсын Қондыбайдың ғылыми қызметі», «Ақселеу Сейдімбектің ғылыми шығармашылығы», «Ермек Тұрсыновтың кино шығармашылығы», «Тимур Бекмамбетовтың кино шығармашылығы», «Сергей Дворжецкийдің кино шығармашылығы», «Талғат Теменовтың кино шығармашылығы», «Герольд Бельгер - нағыз қазақ», «Қазақ халқының ұлы есімдері» және басқалар.

Әдебиеттер тізімі:

1. Нысанбаев А. Н., Арынов Е. М., Бабакумаров Е. Ж. [Республика Казахстан: социально-политический облик на пороге XXI века // Социологические исследования.](#) -М., 1996.- № 8.-С. 57-65.
2. [Темиргалиев Р.](#) Казахи. Путь предков. - Алматы, 2017, 340с, 23 илл.
3. Исмағұлов Оразақ Происхождение казахов. Монография. Алматы, 2019, 202с.
4. Сейдімбек Ақселеу Қазақ әлемі Алматы: Санат, 1997, 464 б.
5. Қалыбекова А.А. Теоретические и прикладные основы народной педагогики казахов. Монография. Алмата, 2005, 363 с
6. Наурызбаева Зира «Вечное небо казахов». Исследования по мифологии и инициатическим ритуалам казахов. Алматы, 2013,700 с
7. Серікболсын Қондыбай «Қазақ мифологиясына кіріспе» Алматы: Зерде, 1999, 320б.

8. Серікболсын Қондыбай «Арғы қазақ мифологиясы» Алматы, 2004, 272б

Аннотация: В статье актуализируется проблема национального самосознания молодежи Казахстана, рассматриваются феномен, природа, структура и особенности проявления национального самосознания студентов, значение и роль казахской духовной культуры, народных традиций в воспитании национальной психологии, которые способствуют глубокому осмыслению народами себя, своего места в мире и перспектив развития. Духовная культура казахского народа, обладает потенциальными духовно-нравственными возможностями по формированию национального самосознания, осознание поколением своей социально-этнической сущности, понимание того, какую роль он сыграл и будет играть в истории человечества, понимание своего вклада в общечеловеческую цивилизацию. Исследования казахстанских ученых способствовали различным исследованиям, в том числе по формированию национального сознания казахов средствами народной культуры и этнопсихологии. Педагогу вуза, работающему на пути формирования и совершенствования духовно – нравственной культуры обучающихся-студенческой молодежи, необходимо понимать, что нравственность-это средство духовного развития человека.

Ключевые слова: казахская духовная культура, менталитет, мировоззрение, национальная культура, национальный характер, национальное сознание, традиции, ценности

Abstract: The article actualizes the problem of national self-consciousness of the youth of Kazakhstan, examines the phenomenon, nature, structure and features of the manifestation of national self-consciousness of students, the importance and role of Kazakh spiritual culture, folk traditions in the education of national psychology, which contribute to a deep understanding of the peoples of themselves, their place in the world and development prospects. The spiritual culture of the Kazakh people has potential spiritual and moral opportunities for the formation of national identity, awareness by the generation of its socio-ethnic essence, understanding of the role it has played and will play in the history of mankind, understanding of its contribution to the universal civilization.

Key words: Kazakh spiritual culture, mentality, worldview, national culture, national character, national consciousness, traditions, values